

УДК 811.161.2'367.335:81'42

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО
ПОРІВНЯЛЬНОГО РЕЧЕННЯ В АСПЕКТІ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТУ КНИГИ СПОГАДІВ
ІРИНИ ЖИЛЕНКО „НОМО FERIENS”)**

Марія Заборна

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
кафедра загального мовознавства і слов'янських мов,
вул. Максима Кривоноса, 2, 46027 Тернопіль, Україна,
тел.: (0 352) 43 58 65
e-mail: maria_ternopil@ukr.net*

Осмилено складнопідрядне порівняльне речення як лінгвальний засіб об'єктивації думки. Обгрунтовано його релевантність для створення мовою духовної моделі реального світу й увиразнення індивідуально-особистісного погляду на дійсність. Виявлено кореляційні співвідношення між лексико-семантичною організацією складних порівняльних конструкцій в тексті книги спогадів Ірини Жиленко „Номо feriens” та аспектами світогляду письменниці. Окреслено утворені на базі порівняння когнітивні схеми й особистісні конструкти, які формують асоціативно-художню картину світу митця. Простежено зв'язок складних порівнянь зі світоглядними особистісними смислами, що транслюються в текстовому просторі.

Ключові слова: складнопідрядне порівняльне речення, світогляд, світосприйняття, світорозуміння, порівняння, асоціація, художній образ, когнітивна схема, особистісний конструкт, художня картина світу.

DOI <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2108.68.8964>

У системі антропних позицій сучасного мовознавства усталеною є теза Вільгельма фон Гумбольдта про те, що мова – це світобачення народу й, відповідно, кожного з його членів. При цьому за допомогою мови відображається не світ як такий, а ставлення людини до світу. Під таким радикалом роль мови уточнюється як вироблення певних орієнтирів стосовно погляду на світ. Фактично, визнається існування тих чи інших семантично відпрацьованих конструктів, які, будучи лінгвальними у своїй основі феноменами думки, стоять між дійсністю та зовнішньою (звуковою) формою мови.

Постановка проблеми. Одним із способів об'єктивації мовою мисленневих процесів та створення духовної моделі реального світу виступає порівняння, когнітивний заряд якого „спрямований не на дзеркальне відображення емпіричної дійсності, а на принцип Л. Вітгенштейна „бачити як” та на принцип І. Канта „нібито” (als ob)” [13 : 64]. Безпосереднім же засобом втілення цього лінгвокогнітивного процесу є порівняльна конструкція, а зокрема складнопідрядне порівняльне речення, модель якого релевантна для надання йому статусу прототипної конструкції. Йдеться про ізоморфність його синтаксичної структури та когнітивної моделі порівняння:

головна предикативна частина експлікує суб'єкт порівняння, підрядна – об'єкт (еталон) порівняння, кореляція лексем у симетричних предикатних та непередикатних позиціях головної й підрядної частин узгоджується з основою порівняння. Наприклад: *Любов залила всю її душу, як весняна вода заливає луги та луки* (І. Нечуй-Левицький). На цьому тлі усталена в системі сучасної української мови опозиція складнопідрядних речень реального та ірреального порівняння корелює з двома способами, так би мовити, компаративного осмислення світу: 1) розкриття своєрідності тієї чи іншої ситуації дійсності через порівняння з типовою, еталонною, добре відомою ситуацією, що виступає елементом фонових знань носія мови; 2) моделювання суб'єктивного образу ситуації дійсності, порівняння з яким забезпечує усвідомлення її своєрідності. Для зіставлення: [*З вікон неслася спокійна й лагідна мелодія, і він пішов на ту пісню, як летить на вогонь нічний метелик* (В. Шевчук) – *По крутій бані собору йшов чоловік в сірій заячій шапці, немов повз павук чи кліщ по стелі* (В. Дрозд). Тим самим окреслюється підстава для сприйняття складної порівняльної конструкції як синтаксичної форми, що, діючи на підсвідомому рівні, виступає основою об'єктивації певного способу думати про світ.

Актуальність дослідження. Аналіз складнопідрядного порівняльного речення у системі координат, де мова усвідомлюється як важливий чинник когнітивної здатності людини, релевантний для осмислення того, як „вивчення структури мови може сприяти розумінню людського розуму” [17 : 6]. Водночас когнітивний аспект дослідження синтаксичної моделі складного порівняння дотичний до відстеження манери плину думки носіїв конкретної ідіолектної мови й визначення того, як у рамках орієнтирів, закладених системою мови, відпрацьовується й закріплюється мовомислення окремого індивіда.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими завданнями. З'ясування когнітивної цінності складної порівняльної конструкції корелює з проблемою пошуку системоцентричним синтаксисом „контексту відкриття” антропоцентричної наукової парадигми, який дозволив би вивести класичні синтаксичні одиниці й категорії на новий виток осмислення.

Загалом складнопідрядне порівняльне речення виступає об'єктом постійної уваги синтаксистів, викликаючи жваві дискусії в традиційній, внутрішній, лінгвістиці. Водночас у плані його увиразнення в площині зовнішньої лінгвістики в українському, принаймні, мовознавстві складається суперечлива картина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з поставленої проблеми. З одного боку, послідовно відзначається когнітивний потенціал складних порівняльних конструкцій у логіко-граматичних та структурно-семантичних синтаксичних дослідженнях І. І. Кучеренка [9], Р. О. Христіанінової [18], Н. П. Шаповалової [19], О. А. Щепки [20], М. С. Заборної [6]. З іншого боку, відчувається брак орієнтирів щодо осмислення цих реченневих одиниць під лінгвокогнітивним радикалом. У такій ситуації насамперед привертають увагу роботи, в яких складні порівняння розглядаються як ознака ідіостилю письменника [4; 5; 7; 12; 16]. Здійснені в них узагальнення дають підстави стверджувати, що результати компаративної діяльності, представлені в порівняльній конструкції, відтворюють різноманітні зв'язки між реальністю, світом порівняння (світом еталонів і мисленневих образів) та людиною як суб'єктом пізнання.

Виокремлення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Якщо розуміти мову як середовище вияву одного з можливих

типів знань людини, то оперування складнопідрядними порівняльними реченнями репрезентує вияв буття людини в мові, що фактично означає бачення людиною світу. У цьому плані окреслюються такі дослідницькі міркування: а) синтаксична модель (граматична форма) складної порівняльної конструкції виступає основою об'єктивації думки про світ способом порівняння; б) змістове наповнення складної порівняльної конструкції, діючи синхронно з її граматичною будовою, конкретизує мовну модель світу, закріплену за певною етнічною спільнотою; в) характер опори на лінгвокогнітивну модель порівняння, що виявляється в лексико-семантичній організації складнопідрядного порівняльного речення, огранює неповторність індивідуально-особистісного погляду на світ кожного члена мовної спільноти.

Для увиразнення висловлених думок пропонуються спостереження над складнопідрядними порівняльними реченнями, які використовує в тексті книги спогадів „*Homo feriens*” українська письменниця Ірина Жиленко.

Новизна дослідження полягає в акцентуванні того, що складна порівняльна конструкція відтворює особливе бачення не стільки носіїв національної мови загалом, скільки актуалізує самотутній світ конкретних мовних особистостей, які здійснюють свою дискурсивно-текстову діяльність у межах закладених системою мови орієнтирів.

Мета статті – осмислити лінгвокогнітивний потенціал складнопідрядних порівняльних речень під радикалом пов'язаного з мовою світогляду творчої особистості. Відповідно до мети ставляться завдання: 1) розглянути механізм формально-синтаксичної та лексико-семантичної організації складних порівняльних конструкцій у площині образного світосприйняття; 2) виявити побудовані на основі порівняння когнітивні схеми, що лежать в основі асоціативно-художньої картини світу Ірини Жиленко.

Методологічне значення дослідження узгоджується з його дотичністю до тієї фундаментальної для європейської наукової раціоналістичної традиції константи осмислення світу, в контексті якої сутність мови загалом та її одиниць зокрема простежується крізь призму розуміння їх як основного способу контакту зі світом та основи свідомості, мислення й особистості людини.

Методологічним підґрунтям осмислення складнопідрядних порівняльних речень під радикалом світогляду особистості можна вважати ідею рівневої структури світогляду людини, у якій певними щаблями узагальнення світоглядного змісту виділяються світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння [14 : 82-84]. Світовідчуття пов'язане з чуттєво-емоційною формою переживання людиною світу та своєї позиції в ньому. Світосприйняття як духовне утворення – це власне образ світу, різного роду знання та уявлення. Світорозуміння передбачає набуття образом світу рис картини світу, в основі якої знаходиться пояснення його будови, характеру зв'язку між його складовими, а також сенс подій, що в ньому відбуваються. На цій основі висувається гіпотеза, згідно з якою, по-перше, складнопідрядне порівняльне речення увиразнює насамперед рівень світосприйняття, зокрема те, як світ даний людині в образах; по-друге, усвідомлення механізму формування образів, що репрезентується формально-синтаксичною та лексико-семантичною організацією складних порівняльних конструкцій, пов'язує ці реченнєві одиниці з рівнем світорозуміння.

У процесі безпосереднього аналізу гіпотеза конкретизується міркуваннями як в аспекті рівня світосприйняття, так в аспекті рівня світорозуміння. Окреслені

міркування увиразнюються аналізом складнопідрядних порівняльних речень, які конструює в тексті книги спогадів Ірина Жиленко, що дає підстави для їх узагальнення крізь призму світогляду письменниці як творчої особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зв'язок складнопідрядних порівняльних речень з аспектами світосприйняття творчої особистості визначають такі постулати: а) сприйняття світу митцем базується на художньому світовідчутті, що стимулює художнє мислення, яке зводиться до естетичного акту, в якому митець як суб'єкт пізнання переплавляє світ вражень від феноменів емпіричної дійсності в образи, що викликаються до життя рядами асоціацій; б) асоціативні відношення, абстрагуючись у кореляції „актуалізатор ~ асоціат”, реорганізують картину світу та слугують підставою для порівняння; в) при порівнянні кореляція „актуалізатор ~ асоціат” узгоджується з діадою „суб'єкт порівняння ~ об'єкт порівняння”, елементи якої відповідають ситуаціям, що репрезентуються відповідно головною та підрядною частинами складнопідрядного порівняльного речення. Фактично, модель складної порівняльної конструкції дозволяє експлікувати, вивести назовні процес формування художнього образу. Він узгоджується з такою специфічною рисою складнопідрядного порівняльного речення, як невідповідність його складної семантичної структури складній ситуації дійсності: між ситуаціями, відтвореними в предикативних частинах, немає реального зв'язку, він існує тільки у свідомості суб'єкта пізнання, який на підставі фонових знань, пов'язаних з особливостями сприйняття, пам'яті, уяви, нагромаджених вражень, моделює ситуацію-асоціат.

Світ пов'язаних зі структурою складної порівняльної конструкції образів Ірини Жиленко породжує насамперед антропна дійсність. У фокусі емпатії письменниці знаходяться чотири типи феноменів її мікросвіту: 1) індивідуально-особистісні его-стани (49%): *Бувають дні світлих очей, коли йдеш містом, немов летиш над ним, усе тишиш і радує, всьому дивуєшся, мов диву. // Гадаю, моє дитяче мрійництво мало не зовсім здоровий (тобто – нормальний) характер. Бо я прагнула цього стану і любила його – як у чомусь люди з вадами люблять свою ваду;* 2) психоемоційні стани, поведінка та характеристика близького оточення (20%): *Іван [Дзюба – М. З.]...говорив про Козаченка, Новиченка, інших літературних „генералів”. І при тому дивився уважно-довірливо, мовби ждав, що його мають похвалити („хороший хлопчик Іванчик!”) за ретельно проведену „дослідницьку” роботу. // Ця вчителька любила мене. Коли вона заходила до класу, її очі одразу знаходили мене – і тепліли, мовби вона хотіла привітатися спершу зі мною, а вже потім з усім класом;* 3) персоніфіковані вияви соціальних аспектів буття (17%): *Жінки „не працюють у літературі”, розвиваючи і витончуючи свої обдарування, вони пишуть, як потопельник хапає повітря, вигулькуючи на мить із води. // Сильний чоловік завжди ніжний з жінкою, він тримає її на руках, як земля тримає небо, бо кохана жінка завжди таємнича, як небо;* 4) картини довкілля (14%): *Співають півні, мовби то тут, то там спалахують оранжеві вогнищаю. // Вишня вже облетіла, мов покінчила життя самогубством, і біла-біла простерлася на дахові.*

Авторські актуалізатори художнього мислення викликають стихійно, інтуїтивно пов'язані з ними асоціати, що вербалізуються в підрядній частині складних порівняльних конструкцій. Тим самим виявляються такі константи свідомості Ірини Жиленко: 1) авторизований уявний світ (27%): *Згадую тебе вечорами з печаллю і ніжністю, немов дивлюсь на далеке-далеке, радісне, освітлене вікно. // Пливу легко, півсонно і блаженно, ніби виплітаю якісь нескінченно-прекрасні*

варіації на роялі; 2) стереотипні вітальні, інтелектуальні та вікові характеристики людини (20%): *Колись ми з тобою, можливо, не відчуватимемо присутності щастя в нас і довкола нас, як не відчуваємо повітря. // Зрусифікований українець – завжди жлоб (хоч би яких суспільних висот він досяг), бо коренева російська культура йому не доступна, він уже не може досягнути її глибин, як не здатна опанувати людську мову особа, що виросла поза людським середовищем. // Обоємною живопис демократичний, зображення побуту простих людей – усі ці дворики, вулички, натюрморти, інтер'єри жител із людьми, старцями, собаками, з людськими буднями і святами. Яке все це різноманітне, мальовниче, сповнене неймовірних можливостей і глибини. Це заворожує, як дітей заворожують їхні ігри; 3) вигаданий світ, у якому функціонують суб'єкт пізнання та його теперішнє оточення (16%): *Зима пройшла в якомусь тугому заціпенінні, мовби ми проспали її в сніжному наметі; 4) фікційна дійсність з персоніфікованим довкіллям (13%): *А гора цвіла яскравими травами, золотими іволгами, синіми сойками, кольоровими вуликами, срібними хмарами, мовби говорила: „Не вір своїй печалі, а вір моїй радісній красі. Твоя печаль – від людей, а моя краса – від Бога, а отже, вища за все”;* 5) уявні типові картини довкілля (11%): *Я щодня з насолодою виписую нову дату в щоденнику. Здавалось би, треба якось гальмувати (бодай в уяві) той біг, принаймні хоч не тішитися ним, як дурній дитині. Не ступати назустріч своїй смерті, як ступає кролик, загіпнотизований поглядом удава; 6) прецедентні феномени (11%): *Іноді ловлю себе на тому, що заздрю Євгену [Сверстюку – М. З.], як Ісмена заздрить Антигоні, як заздрить блудному синові брат, що залишився вдома; 7) фікційна абсурдна дійсність (1%): *А коли стемніло – з неба опустилися велетенські зорі. Вони висіли низько, мовби звисали зі старих яблунь, і це було страшно. Загалом пов'язаний з порівнянням світ мисленневих образів (асоціатів) Ірини Жиленко виявляє таку ж антропну маркованість, як і преференційовані її увагою феномени дійсності.*****

Підставою для усвідомлення релевантності складнопідрядних порівняльних речень до окреслення аспектів світорозуміння творчої особистості виступають такі міркування: а) представлений у структурі складної порівняльної конструкції механізм формування художнього образу передбачає конструювання когнітивної схеми „актуалізатор ~ асоціат”, в основі якої лежить характер асоціативно співвіднесених феноменів, пов'язаних з ціннісно значущими особистісними смислами; б) когнітивна схема дозволяє виявити особистісний конструкт як „стійкий спосіб осмислення аспектів дійсності на підставі схожості й контрасту” [10 : 139], що, з одного боку, постає ментальним прообразом складнопідрядного порівняльного речення, а з іншого, – є одним із тих феноменів, що стоять між дійсністю та мовою; в) особистісний конструкт виступає базою й чинником формування художньої картини світу.

Світорозуміння Ірини Жиленко певною мірою детермінують 16 варіантів когнітивної схеми „актуалізатор ~ асоціат”, що конкретизують побудовану на інтуїтивному відчутті паралелізму вияву буття техніку мислення письменниці та відтворюють характер її асоціативно-художнього переживання світу як цілого:

- его-стан ~ авторизований уявний світ (25%);
- психоемоційний стан, поведінка та характеристика близького оточення ~ вигаданий світ, у якому функціонують суб'єкт пізнання та його теперішнє оточення (17%);
- его-стан ~ фікційна дійсність з персоніфікованим довкіллям (8%);

- его-стан ~ стереотипна вітальна характеристика людини (5%);
- его-стан ~ уявна типова картина довкілля (5%);
- персоналізований вияв соціальних аспектів буття ~ прецедентний феномен (5%);
- картина довкілля ~ фікційна дійсність з персоналізованим довкіллям (5%)
- его-стан ~ прецедентний феномен (3%);
- его-стан ~ стереотипна вікова характеристики людини (3%);
- психоемоційний стан, поведінка та характеристика близького оточення ~ стереотипна вікова характеристики людини (3%);
- персоналізований вияв соціальних аспектів буття ~ стереотипна вітальна характеристика людини (3%);
- персоналізований вияв соціальних аспектів буття ~ стереотипна інтелектуальна характеристика людини (3%);
- персоналізований вияв соціальних аспектів буття ~ стереотипна вікова характеристика людини (3%);
- персоналізований вияв соціальних аспектів буття ~ уявна типова картина довкілля (3%);
- картина довкілля ~ авторизований уявний світ (3%);
- картина довкілля ~ уявна типова картина довкілля (3%);
- картина довкілля ~ фікційна абсурдна дійсність (3%).

На цьому тлі домінують три моделі, які можна підвести під поняття особистісних конструктів письменниці: 1) „его-стан ~ авторизований уявний світ”: *Видиво було таким реальним і страшним, аж я закричала, ніби хто вдарив мене ножем у живіт*; 2) „психоемоційний стан, поведінка та характеристика близького оточення”: *Була в ЦК. Єльченко сяє, як самовар, мовби дає мені кімнату з власної кішені*; 3) „его-стан” ~ фікційна дійсність з персоналізованим довкіллям”: *І щомить кудись тягне, ніби осінь всмоктує, затує тебе у свої простори, і не сидиться ні в хаті, ні в садибі, бо хата твоя – весь світ*. Це дає підстави стверджувати, що в основі художньої картини світу Ірини Жиленко домінує бачення себе на межі між реальністю та витвореною уявою фікційною дійсністю, що, зрештою, відповідає варіативності як психологічній характеристиці людини мистецтва.

Водночас здійснений аналіз підводить до міркувань про цілісність художнього світогляду Ірини Жиленко. Видається, що пов'язані з лексико-семантичною організацією складнопідрядних порівняльних речень спорадичні лінгвокогнітивні сигнали, які корелюють з характером асоціативно зумовлених образів, узгоджуються з усвідомленими смислами світоглядних позицій письменниці, які транслуються в автобіографічному текстовому наративі книги спогадів. Так, пов'язані з суб'єктом порівняння антропо-індивідуалістські імпульси до формування асоціативних у своїй основі образів відповідають переважним на зразок Людина цікава, коли вона вирвана чотирма стінами з людського загалу, з натовпу [8 : 274]. Спектр образно-художнього бачення дійсності, що у функціональному аспекті маркується позицією об'єкта (еталона) порівняння, в Ірини Жиленко, як правило, корелює зі змодельованим простором авторизованого уявного світу. Цей художній прийом відповідає „приватності” як домінуючому текстовому концепту книги спогадів: *Життя людини – мов айсберг*. На суспільство витинається

лише примітивний гостряк, а все інше – приватне, житейське-містичне, зваблिवе, бо скільки на світі людей – стільки і найрізноманітніших приватностей [8 : 408]. З іншого боку, аутсайдерська позиція в художній свідомості Ірини Жиленко елементів ірраціонального, абсурдного мотивується реалізмом її світовідчуття й мислення, що виявляється, наприклад, в опозиції смислів текстових висловлень *Мої очі тануть від краси світу Божого, як дві крижини в золотому вині*. Слух, зір, дотик, нюх – усе функціонує гостро і наркотично допінгує. *Я вся сповнена неймовірної вдячності до Бога, що є оцеї світ, і в ньому – я, така як є* [8 : 189] та *Не люблю містики, вишуканого патякання про потойбічність* [8 : 24]. Ця ж індивідуально-авторська смислова опозиція життя духу й сенсорних відчуттів генерується змістовою організацією складного синтаксичного цілого, що актуалізується в тексті книги спогадів: *...Музей російського мистецтва. Портрети Ге. „Тайна вечеря”. Як глибинний тунель в глибину віків і в людську душу. Запалені, фантастичні очі святих, людей, які поборолі основний закон природи – закон самозбереження – і це, мабуть, найвище з того, що мало людство. І раптом мої очі, смутні й серйозні від цієї примарної присмерковості прекрасного фанатизму, – сліпнуть від широко розчинених балконних дверей у сонячну осінь і в тишину, важку од червоних грон, горобину. Я аж засміялася. Вийшла на балкон і дихала, дихала, немовби випірнула з якихось смертельних глибин. І фанатизм уже не здавався мені найвищим злетом людського духу* [8 : 660]. Врешті, увиразнена особистісними конструктами егоцентричність художнього світогляду Ірини Жиленко корелює з констативними висловленнями на зразок *Для мене людське „я” завжди було більшим за натовп, народ і навіть людство* [8 : 7]; *За кожним моїм віршем – я сама, в кожному вірші... я щось виборюю в буднів для душі* [8 : 8]. А балансування між реальним та уявним, що становить аспект художньої картини світу письменниці, відповідає самохарактеристиці, виведеній на основі спогадів дитинства: *На вечірніх посиденьках у дворі, на лаві, під липою і кленом, я розповідала... Щоправда, була я велика брехунка і мої „розказки” частенько не відповідали дійсності, я дофантазовувала Брехухою я була і в школі. Невиправною. Історії про себе розказувала неймовірно – і подругам, і вчителям. А потім каралась, умлівала од страху бути викритою. Брехуха я і понині, але тепер вже знаю, що цей дивовижний дар не вада. І зветься він інакше. Брехня – це коли вигідно. А я все життя брешу (перепрошую – фантазую, фонтаную!) безкорисливо* [8 : 38]. Йдеться, фактично, про те, що лінгвокогнітивні параметри складнопідрядних порівняльних речень в тексті книги спогадів „*Nomo feriens*” відтворюють той домінуючий аспект художнього світогляду письменниці, який Михайлина Коцюбинська визначає як „свідому і, сказати б, войовничу, суб’єктивність” [11 : 8]. Тим самим, опираючись на семіотичне розуміння художнього тексту як особливої природи знака, за яким „стоїть якийсь цілісний (або з різною мірою цілісності) світ зображеного” [2 : 234], внаслідок чого „сукупність текстових концептів створює неповторну внутрішню текстову картину взаємодії одиниць і категорій тексту” [3 : 19], можна припустити, що лексико-семантичне наповнення складних порівняльних конструкцій, яке релевантне для відтворення індивідуально-особистісного бачення світу, виступає еманациєю тих смислів, втіленню яких підпорядковується вся змістова організація тексту.

Висновки. Загалом складнопідрядні порівняльні речення, які конструює в тексті книги спогадів „*Nomo feriens*” Ірина Жиленко, становлять лінгвальний аспект її ментального досвіду освоєння дійсності й увиразнюють такі дві грані світогляду

письменниці, що конкретизуються як: 1) актуалізація й образне сприйняття антропо-індивідуалістських феноменів дійсності засобом моделювання фікційного антропо маркованого світу; 2) асоціативно-художнє розуміння реальності, побудоване на особистісних конструктах, які фіксують паралелізм вияву буття.

Перспективи використання результатів дослідження. Запропонований підхід до осмислення формально-синтаксичних та лексико-семантичних особливостей складнопідрядних порівняльних речень як репрезентантів когнітивного рівня мовної особистості й світоглядних орієнтирів Ірини Жиленко відтворює лише один із можливих векторів їх бачення під лінгвокогнітивним радикалом. Сформовані на його основі узагальнення окреслюють перспективи для дослідження лінгвокогнітивних параметрів складних порівнянь у контексті співвідношення як між окремими художніми картинами світу, так і в аспекті кореляції національно-мовної та індивідуально-авторської картин світу. Водночас здійснені спостереження дозволяють окреслити в лінгвокогнітивній площині осмислення складнопідрядних порівняльних речень новий виток їх усвідомлення як синтаксичних одиниць, що актуалізуються у процесі породження тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Образ / Н. Д. Арутюнова. Язык и мир человека. – Москва, 1999. – С. 314-324.
2. Бацевич Ф. Деякі логіко-семіотичні концепції художнього тексту: проблеми, дискусії, перспективи / Флорій Бацевич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 64. – Ч. II. – 2004. – С. 228–238.
3. Бацевич Ф. Лінгвістика тексту / Ф. Бацевич, І. Кочан. – Львів, 2016.
4. Заборна М. С. Синтаксичні маркери асоціативного мовомислення Богдана Лепкого / М. С. Заборна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Літературознавство / За ред. д.ф.н., проф. М. П. Ткачука. – Вип. 36. – Тернопіль, 2012. – С. 283-288.
5. Заборна М. С. Складнопідрядне порівняльне речення як елемент ідіолекту та мовомислення Богдана Лепкого в тексті історичної повісті „Мотря” / М. С. Заборна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. „Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки” / За ред. д.ф.н., проф. М. П. Ткачука. – Вип. 47. – Тернопіль, 2017. – С. 321–337.
6. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові: дис. ... кандидата філолог. наук: 10.02.01 „Українська мова” / М. С. Заборна. – Тернопіль, 1996.
7. Заборна М. С. Структурно-семантичні параметри складнопідрядних порівняльних речень в ідіолекті Марка Вовчка / М. С. Заборна // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – Вип. 45. – С. 60-69.
8. Жиленко Ірина. Номо feriens: Спогади / Ірина Жиленко. – К., 2011.
9. Кучеренко І. І. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І. І. Кучеренко. – К., 1959.

10. *Келли Дж.* Теория личности (теория личностных конструктов) / Дж. Келли. – СПб., 2000.
11. *Коцюбинська М.* „Нам є на що озиратися...”. Свято спогадів Ірини Жиленко / М. Коцюбинська // Жиленко Ірина. Homo feriens: Спогади. – К., 2011. – С. 5–17.
12. *Марчук О. І.* Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. М. Коцюбинського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук зі спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. І. Марчук. – Одеса, 2003.
13. *Мізін К. І.* Сравно ergo sum, або актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2010. – №1. – С. 54–67.
14. *Нестеренко В. Г.* Вступ до філософії: онтологія людини / В. Г. Нестеренко. – К., 1995.
15. *Пименова М. В.* Языковая картина мира / М. В. Пименова. – СПб., 2011.
16. *Прокопчук Л. В.* Функційні вияви складнопідрядних порівняльних речень у художній прозі Михайла Стельмаха / Л. В. Прокопчук // Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народження письменника. – Вінниця, 2017. – С. 152–156.
17. *Хомський Н.* Язык и мышление / Н. Хомский. – Москва, 1972.
18. *Христіанінова Р. О.* Складнопідрядне речення в сучасній українській літературній мові / Р. О. Христіанінова. – Київ, 2012.
19. *Шаповалова Н. П.* Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. П. Шаповалова. – Дніпропетровськ, 1998.
20. *Щепка О. А.* Функціонально-семантичне поле компаративності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук зі спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. А. Щепка. – Сімферополь, 2008.

REFERENCES

1. *Arutyunova N. D.* Obraz / N. D. Arutyunova. Yazyk i mir cheloveka. – Moskva, 1999.
2. *Batsevych F.* Deiaki lohiko-semiotychni kontseptsii khudozhnoho tekstu: problemy, dyskusii, perspektyvy / Florii Batsevych // Visnyk Lvivckoho universytetu. Serii filolohichna. – Vyp. 64. – Ch. II. – 2004. – S. 228–238.
3. *Batsevych F.* Linhvistyka tekstu / F. Batsevych, I. Kochan. – Lviv, 2016.
4. *Zaoborna M. S.* Syntaksychni markery asotsiatyvnoho movomyslennia Bohdana Lepkoho / M. S. Zaoborna // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii Literaturyznavstvo / Za red. d.f.n., prof. M. P. Tkachuka. – Vyp. 36. – Ternopil, 2012. – С. 283–288.
5. *Zaoborna M. S.* Skladnopidriadne porivnialne rechennia yak element idiolektu ta movomyslennia Bohdana Lepkoho v teksti istorychnoi povisti „Motria” / M. S. Zaoborna // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii Literaturyznavstvo: materialy mizhnarodnoi nauk. konf. „Bohdan Lepkyi u polikulturnomu dyskursi Yevropy ta Ameryky” / Za red. d.f.n., prof. M. P. Tkachuka. – Vyp. 47. – Ternopil, 2017. – С. 321–337.

6. *Zaoborna M. S.* Skladnopidriadni porivnialni rechennia v suchasni ukrainskii movi: dys. ... kandydata filoloh. nauk: 10.02.01 „Ukrainska mova” / M. S. Zaoborna. – Ternopil, 1996.
7. *Zaoborna M. S.* Strukturno-semantychni parametry skladnopidriadnykh porivnialnykh rechen v idiolekti Marka Vovchka / M. S. Zaoborna // Lihvistychni doslidzhennia: Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. – Kharkiv, 2017. – Vyp. 45. – S. 60-69.
8. *Zhylenko Iryna.* Homo feriens: Spohady / Iryna Zhylenko. – Kyiv, 2011.
9. *Kucherenko I. I.* Porivnialni konstruktzii movy v svitli hramatyky / I. I. Kucherenko. – Kyiv, 1959.
10. *Kelli Dzh.* Teoriya lichnosti (teoriya lichnostnykh konstruktov) / Dzh. Kelli. – SPb., 2000.
11. *Kotsiubynska M.* „Nam ye na shcho ozyratysia...”. Sviato spohadiv Iryny Zhylenko / M. Kotsiubynska // Zhylenko Iryna. Homo feriens: Spohady. – Kyiv, 2011. – С. 5–17.
12. *Marchuk O. I.* Strukturno-typolohichni parametry porivnialnykh konstruktzii v idiostyli M. M. Kotsiubynskoho: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filoloh. nauk zi spets. 10.02.01 „Ukrainska mova” / O. I. Marchuk. – Odesa, 2003.
13. *Mizin K. I.* Comparo ergo sum, abo aktualnyi linhvofilosofskiy pohliad na pryrodu porivniannia / K. I. Mizin // Movoznavstvo. – 2010. – №1. – S. 54–67.
14. *Nesterenko V. H.* Vstup do filosofii: ontolohiia liudyny / V. H. Nesterenko. – Kyiv, 1995.
15. *Pimenova M. V.* Yazykovaya kartina mira / M. V. Pimenova. – SPb., 2011.
16. *Prokopchuk L. V.* Funktsiini vyivay skladnopidriadnykh porivnialnykh rechen u khudozhnii prozi Mykhaila Stelmakha / L. V. Prokopchuk // Mykhailo Stelmakh u novitnikh paradyhmakh naukovooho znannia: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviach. 105-richchiu vid dnia narodzhennia pysmennyka. – Vinnytsia, 2017. – S. 152–156.
17. *Homskiy N.* Yazyk i myshlenie / N. Homskiy. – Moskva, 1972.
18. *Khrystianinova R. O.* Skladnopidriadne rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi / R. O. Khrystianinova. – Kyiv, 2012.
19. *Shapovalova N. P.* Funktsionalno-semantychnyi status porivnialnykh konstruktzii u suchasni ukrainskii movi: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filoloh. nauk: spets. 10.02.01 „Ukrainska mova” / N. P. Shapovalova. – Dnipropetrovsk, 1998.
20. *Shchepka O. A.* Funktsionalno-semantychno pole komparatyvnosti: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filoloh. nauk zi spets. 10.02.01 „Ukrainska mova” / O. A. Shchepka. – Simferopol, 2008.

Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2018
доопрацьована 20. 06. 2018
прийнята до друку 10. 08. 2018

**LINGO-COGNITIVE PARAMETRES OF COMPLEX COMPARATIVE
SENTENCE IN THE CONTEXT OF A PERSON'S OUTLOOK
(BASED ON THE REMINISCENCES
OF IRYNA ZHYLENKO'S "HOMO FERIENS")**

Maria Zaoborna

*Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University in Ternopil,
Department of General Linguistics and Slavic Languages,
Maxim Krivonos Str., 2, 46027 Ternopil, Ukraine
tel.: (0 352) 43 58 65
e-mail: maria_ternopil@ukr.net*

Complex comparative sentence as a means of thought objectivation has been discussed from the point of view of its syntax structure isomorphism and cognitive comparison model. The relevance to creating spiritual model of real world by means of a language and highlighting the individual-personal opinion of reality has been substantiated. Correlation relations between lexical-semantic organization of complex comparative structures in the book of reminiscences by Iryna Zhylenko "Homo feriens" and such writer's outlook levels as the world perception and world understanding have been defined. Within the scope of world perception, the mechanism of explication of the process of image formation by the syntactic model of a complex comparative sentence has been accentuated. Within the scope of world understanding, individual author's variants of a cognitive scheme "accentuator-associator" created on the basis of comparison have been presented, at the same time, personalized constructs have been defined, which are mental pre-images of the complex comparative sentence and serve as the basis and the active agent for the creation of an association-fictional world picture of the writer. On the basis of realization of complex comparative construction as a lingual aspect of the experience of mental comprehension of reality, two sides of Iryna Zhylenko's outlook have been singled out which are defined as: 1) accentuation and image comprehension of anthropo-individualistic phenomena of reality by means of modeling fictional anthropologically marked world; 2) association-fictional understanding of reality built on the basis of personalized constructs which state some parallelism of the definition of being. The conclusion about the connection between complex comparisons and personal outlook meanings which are sent to the text space has been made.

Key words: complex comparative sentence, outlook, perception of the world, understanding of the world, comparison, association, fiction image, cognitive scheme, personal construct, fictional picture of the world.